

**ДО ВИВЧЕННЯ МІФОНІМІВ
“СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ”**

Як відомо, фольклорна основа “Слова о полку Ігоревім”, а відтак і міфонімія пам’ятки стали предметом уваги таких визначних українських філологів, як М. О. Максимович, М. І. Костомаров, О. О. Потебня, О. О. Партицький, В. М. Перетц, Л. А. Булаховський та ін. У сучасній українській лінгвістиці різні аспекти “Слова”, так або інакше дотичні до його міфонімії, активно і плідно вивчають В. Г. Скляренко, В. В. Німчук, Ю. О. Карпенко, М. І. Зубов, М. Н. Москаленко та ін. Дослідження народних джерел сюжетно-образної системи, ритміки, мови пам’ятки особливо важливе останнім часом — з огляду на значний резонанс публікацій Е. Кінана, в яких робиться спроба (на наш погляд, необґрунтована) заперечити давність і автентичність “Слова о полку Ігоревім”. Чи не найперспективнішим напрямком вивчення “Слова” і загалом, і з метою остаточного доведення його справжності, вважаємо **лінгвофольклористику**, зокрема, етимологічні студії над лексичними одиницями й порівняльно-історичні студії над фольклорними формулами.

Лінгвофольклористичне вивчення слова, у свою чергу, можна диференціювати на кілька детальніше визначених галузей. По-перше, поетична структура тексту на тлі порівняльного і порівняльно-історичного дослідження епосів Євразії. По-друге, праїндоєвропейські та праслов’янські витоки лексики, фразеології, образності та інших компонентів “Слова”, а особливо його зв’язки з українським фольклором, давніми билинами Київщини та Чернігівщини. По-третє, контактне співвідношення лексичних та інших елементів тексту з відповідними елементами іранськомовних, фінно-угорських, кавказьких, тюркськомовних та інших міфологій, казок, народних епосів та фольклорних у своїй основі літературних творів (як-от “Шахнаме” — “Книга царів” Фердовсі або “Вепхісткаосані” — “Хтось у барсовій шкурі” Шота Руставелі).

Про іранські зв’язки давньоруської міфології та фольклору взагалі і “Слова” зокрема говорять давно. Зокрема, слід звернути увагу на співвіднесення Трояна з Траетаоною “Авести” та його

відповідником у “Шахнаме” Ферідуну [1:75]. Вражає паралелізм описів походу Ігоря у “Слові” і походу шаха Кей-Кавуса (який має ще авестійського прототипа) на Мазендеран, причому в перському тексті образи Бояна і Дива об’єднані — Див (традиційний персонаж іранськомовного фольклору, запозичений і у “Слово”) виступає в образі співця. Ще А. С. Петрушевич ототожнив Дива “Слова” з давньоруським Семарглом і іранським Симургом (Сенмурвом із авестійським прототипом Саена мерего). Див дуже близький і до билинного Соловія-розбійника. Не виключено, що Див на дереві — дух-помічник чарівного співця Бояна.

Окрема проблема — можливе відбиття у “Слові” й узагалі фольклорі східних слов’ян скіфських традицій (праці Б. О. Рибакова, В. В. Мартинова та ін). Особливо цікаве припущення В. В. Мартинова про зв’язок із Трояном (що уявляється як бог-родоначальник) скіфського Таргітая, який має таку саму функцію. Втім, до складу скіфів, за численними припущеннями авторитетних дослідників, могли входити не лише іранськомовні племена, а й слов’яни, фракійці, тюрки, кабардинці та ін. (а за В. П. Петровим це взагалі етнос із окремою індоевропейською мовою).

Є всі підстави розглядати билини про Вольха-Вольгу як один із фольклорних прототипів “Слова”. При цьому Вольх-волхв, на наш погляд, має бути співвіднесений із кельтським етнонімом, що ліг в основу назви Уельсу і, з іншого боку, був перенесений на романців (волохи). Очевидно, магічні практики кельтських жерців, поширені по всій Європі, впливали і на жрецькі традиції Русі. Варто також нагадати відому в індоевропейстиці думку про спорідненість імені Велеса (внуком якого названий Боян) із назвою філідів — однієї з категорій кельтських жерців. За численними археологічними, топонімічними та іншими свідченнями, кельти не тільки мешкали в Карпатах, а й досягали навіть Дніпра. З огляду на це можна порівняти ім’я Даж-бога (з приводу етимології якого досі тривають суперечки) з іменем кельтського божества *Dag-da* — буквально “добрий бог”, “хороший бог”. Цей бог мав чарівну арфу, що називалася “двоголосим деревом” (пор. мислене дерево Бояна). Ім’я Даж-бога могло бути напівкалькою кельтського імені. Подвійне ім’я Хорс-Дажбог (на таке вживання без сполучника “і” давно звернули увагу) містить компонент Хорс, етимологічно

співвідносний із прикметником *хороший*, також іранського походження (докладніше у працях С. П. Обнорського і В. І. Абаєва). Таким чином, Хорс-Дажбог Лаврентіївського і Радзивиллівського літописів — “добрий добрий бог”.

Наявна низка паралелей образів слова з давньоіндійськими Ведами [2], серед яких міфонімії стосується лише відома близькість Велеса до Варуни (досліджена у працях В. В. Іванова і В. М. Топорова). З огляду на відомості про перебування на півдні України індоарійських синдів (О. М. Трубачов) чітка диференціація генетично споріднених і контактних елементів, близьких для давньоукраїнської і давньоіндійської традицій, утруднена. Так само важким є розрізнення спорідненого і контактного в численних паралелях “Слова” зі скандинавською міфо-епічною традицією.

Не менш цікаві сходження “Слова” з фінно-угорським епосом. До відомого порівняння Бояна з Вейнемейненом фінської “Калевали” можна додати істотну близькість описів битви у “Слові” і в естонському епосі “Калевіпоег” із паралелізмом головних героїв — Ігоря і Калева. Особливо важливі свідчення про наявність фінно-угорського субстрату на Чернігівщині, з якою пов’язані і биліни (головний їхній герой Ілля Муромець спершу називався Моровлянин — від Моровійська на Чернігівщині), і “Слово”. Тому варто якнайважливіше вивчити такий міфологічний образ, як марійська Овда, Овида, комі Обида — лісова чарівниця, що в деяких переказах має крила.

Таким чином, є всі підстави твердити, що дослідження міфонімії “Слова о полку Ігоревім” засобами лінгвофольклористики має значні перспективи.

1. Мартынов В. В. Сакральный мир “Слова о полку Игореве” // Славянский и балканский фольклор. — М., 1989.

2. Мосенкіс Ю. Л. “Слово о полку Ігоревім” і ведійська традиція // Мова та історія. — К., 2003. — Вип. 66.